

דף עב

'בעל חמש בעילות בשפחה חרופה' — דיני שפחה חרופה, כללות ופרטות — נתבארו בכריתות ט יא.

'המתינו לי עד שאבעול' — יש להוכיח מכאן שאשם שפחה חרופה בא אפילו הוא רשע בשעת הקרבת הקרבן. ואולם אין מכאן הוכחה על שאר אשמות, כי אפשר דוקא אשם שפחה חרופה שבא על הזדון כשוגג, מביא אפילו הוא רשע בשעת ההקרבה. (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"א מז, ד. והביא שם דברי המנחת-חינוך (קכו, כו) שגם שאר אשמות מביאים מן המומר. וכבר העירו מדברי התוס' בכריתות (יז). שדין 'שב מידיעתו' אמור גם באשם.

וע' גם בשו"ת אגרות משה (אה"ע סו"י כב) שהעיר מכאן שמקבלים אשם שפחה חרופה מרשע, ותמה על טעמו של דבר. וכן העיר בשו"ת באר יצחק (לגרי"א ספקטור מקובנא) — או"ח כו).

'מעשה דלאחר הפרשה קאמרת, מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא' — יש לדייק מלשון זו, שרק אם הפריש בין מעשה למעשה, אין הקרבן מועיל לכפר על מה שנעשה לאחר ההפרשה, אבל אם הפריש לאחר המעשים כולם, אפילו הפריש על אחד מהם בלבד — אינו חייב אלא אחת, אף לרבי יוחנן. וכן מבואר בתוס'.

ואולם הרמב"ם (שגגות טו, ט) כתב שגם אם הפריש לאחר המעשים, ההפרשה מחלקת. ובאר בלחם-משנה, שהרמב"ם פסק כמאן דאמר אשם ודאי צריך ידיעה, ולפי דעה זו הידיעה עם ההפרשה מועילות לחלק, הגם שהיו המעשים בהעלם אחד.

(ע"ב) 'אילימא כסבור בית הכנסת הוא והשתחוה לה, הרי לבו לשמים' — פרש רש"י: אפילו אם ידע שהוא בית עבודה זרה, והשתחוה בו לשמים — אינו חייב. ואמנם נראה שאין חיוב מיתה או קרבן באופן זה, אבל ודאי לכתחילה גם זה בכלל 'הרג ואל יעבור', שאם לא תאמר כן, הרי אי אתה מוצא 'הרג ואל יעבור' בעבודה זרה, שהרי לעולם לבו מסור בידו ואי אפשר לאונסו על מחשבת הלב. אלא ודאי לענין זה שונה, שהרי לא אמרה תורה שיהרג אלא מפני קדוש השם, להוציא מדעת אלו הבאים להעבירו על דתו, ולכן חייב למסור את עצמו בכל אופן, גם כשלבו לשמים. (ריטב"א)

'אלא מאהבה ומיראה... אלא לרבא דאמר פטור' — הרמב"ם (עכו"ם ג, ו) פרש [דלא כרש"י ועוד], 'מאהבה ומיראה' — של העבודת-כוכבים עצמה, שאוהב צורתה או ירא מפניה. ואולם כמה ראשונים הקשו ונחלקו (ע' חדושי הר"ן — כאן ובסנהדרין סא; ראב"ד, כס"מ שם — מהריב"ש, ועוד), מה בכך שאינו מקבלה על עצמו לאלוה ממש, הלא בעצם הדבר שירא מפניה הוא נותן לה אלהות וכח שררה, ומדוע ייפטר. והרי הרבה מעובדי אלילים סבורים שיש אלוה למעלה מהם, אלא שמייחסים כחות לאותה עכו"ם, להרע או להטיב.

'הניחא לאביי דאמר חייב...' — התוס' (ועוד) פרשו שגם לאביי אין הברייתא מיושבת, שהרי אין מובן מהו 'מה שאין כן בשבת', והלא אם חלל שבת מאהבה ומיראה גם כן חייב.

ויש לדקדק קצת מלשון 'בלא מתכוין', שפשטותו מורה שבשבת פטור בכיוצא בזה משום שצריך כוונה למעשה. והיה

נראה לפי פשט השמועה שלאביי מתפרשת הברייתא שפיר, שהעובד מאהבה ומיראה בע"ז חייב הגם שנחשב 'אינו מתכוין' ודכותיה גבי שבת פטור. אלא שהדברים טעונים באור, הלא העובד מאהבה ומיראה יודע שזו עבודת כוכבים ושהוא בא להשתחוות לה, אלא שסובר שפטור או מותר לפי שעושה מאהבה ומיראה, והרי זו כשגגה בדין ולא במציאות, ומה טעם קרי ליה 'אינו מתכוין'?

ולולא דברי הראשונים ז"ל היה מקום לפרש (ומצאתי כעין זה בערוך לנר — סנהדרין סב), שאיסור עכו"ם שונה, שאין האיסור במעשה לבדו אלא עם מחשבת האדם, (שהרי משתחוה בבית עכו"ם ולבו לשמים — לאו כלום הוא), וכיון שכך, כאשר לפי מחשבתו אין זו 'עבודה' כלל, הרי זה כמתעסק בדבר המותר, כמי שנתכוין להגביה תלוש בשבת, אע"פ שמבחינת המציאות לא היה מוטעה כלל, מ"מ בגלל עצם הטעות במחשבתו נידון כנתכוין לעשות פעולה אחרת, שהרי המחשבה היא חלק מהאיסור בעצמו.

ואעפ"כ סובר אביי שחייב, כי בכל זאת השתחוה לעכו"ם וידע שזו עכו"ם ושהוא משתחוה לה. ובוזה יש לפרש מה שאמרו בסנהדרין (סא) שעובד מאהבה ויראה נחשב 'שגגת מעשה' ולא 'העלם דבר' (ובחזו"א כתב דלא אתפרש טעמא) — כי אין זה דומה לטעות בדין גרידא (כגון שחשב שהקטרה מותרת), אלא כטעות בעיקר המעשה, כי לפי דעתו אין זו 'עבודה' כלל, כאמור. (ע"ע: בית הלוי לה, יד).

על דברי התוס' כאן, שהמחלל שבת מאהבה ומיראה חייב — יש שדנו לומר שאם עושה כן מיראת אדם, מפני היסורין, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה. (ע' שו"ת מהרי"ק — קלו; פני יהושע). ואולם מדברי התוס' ועוד ראשונים כאן משמע, שהעושה מלאכה מחמת יראת אדם, אפילו מחמת סכנת נפשות, הרי זו מלאכה הצריכה לגופה, כי סוף סוף במצב זה צריך לגוף המלאכה שתיעשה. (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א עח; רא"מ הורביץ כאן, אגרות משה ועוד).

דף עג

באורים והערות; סיכומי שיטות

'רישא בעכו"ם וסיפא בשאר מצות' — וכך פירוש הברייתא: חומר בשבת ממקצת שאר מצות, ויש חומר במקצת שאר מצות מבשבת. (ריטב"א; 'הדושי הר"ן'). ובסנהדרין (סב:) אמר רבי יוחנן לתנא ששנה ברייתא זו לפניו, שהיא משובשת. ובארו שם שרבי יוחנן לטעמו, שאינו מעמיד מתנייתא בשתי אוקימתות. וע"ע פני יהושע כאן).

'דסבור דשומן הוא ואכלו, מה שאין כן בשבת... דסבר רוק הוא ובלעו...' — על 'מתעסק' בחלבים ועריות — ע' בכריתות יט.

'דסבור רוק הוא ובלעו' — אף על פי שגם הבולע קלב חייב, ואם כן מה הפרש יש בין המתכוין לבליעה מותרת ועלתה בידו בליעת איסור, ובין מתכוין לאכילת התר ואכל איסור? ויש לומר כגון שתחב לו חברו לתוך פיו, והוא לא הרגיש שיש שום דבר, והיה סבור שאין שם אלא רוק, וכיון שלא סבר שיש בפיו שום דבר אחר, הרי זה 'מתעסק', ודומה למתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר שלא נתכוין לשום חתיכה. (תוס' הרי"ד).

ה. אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני — רבי יוחנן אמר: חייב שתיים. (על חטאתו אשר חטא — על כל חטאת וחטאת יביא). ריש לקיש אמר: אינו חייב אלא אחת. (מחטאתו ונסלח לו — אפילו הביא על מקצת חטאתו, נסלח כולו). נסתפק רבינא האם מחלוקתם אמורה רק כאשר לא הפריש קרבן כשנודע לו, אבל בהפריש הכל מודים שהפרשה מחלקת וחייב שתיים. או להפך, נחלקו רק כשהפריש. או שמא בין בזה בין בזה מחלוקת. ורב אשי רצה לפשוט כפי הצד הזה, ואולם רבינא דחה את ההוכחה. הרמב"ם (שגגות ו, ט) פסק כרבי יוחנן שידיעות מחלקות, ואפילו לא הפריש קרבן. ולכל הדעות, אם כבר נתכפר על הראשון קודם שנודע לו על השני — חייב שתיים. אולם בתוס' הרי"ד נקט שלאביי ורבא אפילו נודע השני לאחר כפרה, נפטר מחיוב קרבן.

ו. אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהם וחזר ואכל כזית חלב בהעלמו של השני [ונודע לו] — לפי הדעות שהידיעה אינה מחלקת (ריש לקיש, ואפשר אף רבי יוחנן. והוא הדין אם הפריש בינתיים על מה שנודע לו — לפי הדעות שהפרשה אינה מחלקת) — לרבא, הפריש קרבן על הראשון — ראשון ושני מתכפרים (שהרי הם נעשו בהעלם אחד), שלישי אינו מתכפר אלא בקרבן אחר. הביא על השלישי — שלישי ושני מתכפרים, ראשון אינו מתכפר. הביא על השני — נתכפרו כולם. [ויכול להפריש קרבן על איזה שירצה, על הראשון או השלישי או על השני. תוס']. לאביי, אפילו הביא על אחד מהם נתכפרו כולם. ואמרו שרבא חזר בו וקיבל סברת אביי, שיש גרירה בכפרה, הלכך כולם מתכפרים בקרבן אחד. (עפ"י רש"י ותוס'). הרמב"ם נקט להלכה כדברי רבא, שראשון ושני מתכפרים ולא שלישי [ואעפ"י שפסק דין 'גרירה' בקצירה וטחינה]. והסבירו שיטתו בדרכים שונות.

ז. אכל כזית ומחצה ונודע לו על כזית וחזר ואכל כחצי זית אחר בהעלמו של שני — אין החצי האחרון מצטרף עם הקודם, ופטור מקרבן נוסף.

דף עב

ק. כמה קרבנות חייבים להביא במקרים דלהלן?
א. בעל חמש בעילות בשפחה חרופה בשוגג, ונודע לו בין כל אחת ואחת.
ב. הפריש קרבן בין כל אחת ואחת.
ג. נתכוין לחתוך בשבת דבר תלוש ותלש את המחובר.
א. הבעל שפחה חרופה בין בשוגג בין במזיד — מביא קרבן אשם. בעל חמש בעילות במזיד או בהעלם אחד — אינו חייב אלא קרבן אחד. (עפ"י כריתות ט). בעל חמש בעילות בשוגג ונודע לו בין אחת לאחת — לדעת התנאים האומרים אשם ודאי צריך ידיעה (וללא ידיעת החטא אי אפשר להביא קרבן), לרבי יוחנן — הידיעות מחלקות וחייב אשם על כל ביאה וביאה. (ואפילו לא היתה ידיעה בין אחת לאחת אלא שנודע לו לבסוף על כל אחת בנפרד. רש"י ד"ה ומחלוקת). ולריש לקיש — אין הידיעות מחלקות.
א. לפי צד אחד בגמרא לעיל, אף לרבי יוחנן ידיעות אינן מחלקות ואינו חייב אלא אחת. (עפ"י תוס').

ב. מהרמב"ם (שגגות ט) מבואר שפסק אשם ודאי צריך ידיעה, וגם פסק בעלמא כרבי יוחנן שידיעות מחלקות, ובכל זאת פסק בשפחה חרופה שאינו חייב אלא אחת, הגם שנודע לו בינתים (ע' לחם משנה; בכור שור; חזון איש סב, טו).

ג. למאן דאמר אשם אין צריך ידיעה, אפילו אם לא נודע לו כלל אלא על אחת, ונתכפר בקרבן — כיפר ממילא על כל הביאות (כן כתב רעק"א כדבר פשוט).

ב. בעל חמש בעילות בשפחה חרופה והפריש קרבן — אינו מתכפר בקרבן שהפריש על המעשה שלאחר הפרשה.

א. ואפילו הפריש קרבן נוסף והקריבו, ועדיין לא הקריב הראשון, אינו מכפר על המעשה הראשון, כי הפרשה מחלקת לגמרי ואין הקרבן של המעשה שלאחר הפרשה מכפר על המעשה שלפני הפרשה. עפ"י חזו"א כריתות לו, ה. וכ"כ האור-שמה (שגגות ט, ו) בדעת רב המנונא, ע"ש.

ב. לדעת הר"י, לפי רב דימי, למאן דאמר אשם ודאי אין צריך ידיעה — מתכפר בקרבן אחד על הכל. והרשב"א (בתוס') חולק וסובר שהפרשה מחלקת לדברי הכל. וכן דעת הר"ה והרמב"ן, וכן משמע מרש"י.

ג. לא הפריש קרבן ביניהם, והפריש בסוף על אחד מהם — משמע בתוס' שמתכפר בקרבן זה על הכל, גם לרבי יוחנן. ואילו הרמב"ם (שגגות ט, ו) פסק שחייב על כל אחת ואחת. ופרש בלחם-משנה שזהו לפי מה שפסק שאשם ודאי צריך ידיעה.

ג. נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר בשבת — רבא אמר פטור, (שהרי לא נתכוין לאיסור. ונאמר אשר חטא בה. עפ"י כריתות יט). אביי אמר חייב, (שהרי נתכוין לחתיכה. ומאשר חטא בה יש למעט נתכוין להגביה את התלוש. סם).

וכן נחלקו בדבר רנב"י ומר בריה דרבינא (בפסחים לג. ע"ש ברש"י ותוס' שאנץ). והלכה כרבא, שפטור.

לדעת רבנו תם, מחלוקת אביי ורבא היא כשנתכוין לאותו דבר אלא שסבר שהוא תלוש ונמצא מחובר. אבל נתכוין לדבר אחר — ודאי פטור. ואפילו נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, פטור משום מלאכת מחשבת. פרטים נוספים — ע' בכריתות יט.

חילוק חטאות באיסור עבודה-זרה — נתבאר בסנהדרין סב. ובכריתות ב.

עובד ע"ז מאהבה ומיראה, משתחוה לה ולבו לשמים, השתחווא לאנדרטה — נתבאר בסנהדרין סא.

דף עג

קא. מה הדין במקרים הבאים?

א. נתכוין לזרוק שתי אמות ברשות הרבים, וזרק ארבע; כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים.

ב. העושה כמה מלאכות מתוך ידיעה באיסור מלאכות אלא שנתכוין לעשותן פחות מכשיעור.

א. נתכוין לזרוק שתי אמות וזרק ארבע; כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים — רבא אמר פטור, שהרי לא נתכוין לזריקת איסור, ואביי אמר חייב, שהרי נתכוין לזריקה. [וכדרך שנחלקו בנתכוין לחתוך את התלוש ותלש את המחובר — האם התמעט משום 'מתעסק' (אשר חטא בה) אם לאו].

תלב